

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XXXIX

Уређивачки одбор:

др *Даринка Горјан-Премк*, др *Ирена Грицак*, др *Милка Ивић*, др *Павле Ивић*,
др *Радослав Кайичић*, *Блаже Конески*, др *Тине Лофар*, др *Александар Младеновић*,
др *Асим Пецо*, др *Михајл Пешикан*, др *Живојин Ситанојчић*, др *Драго Ђујић*

Главни уредник
МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1983

GABRIELLA SCHUBERT, Ungarische Einflüsse in der Terminologie des öffentlichen Lebens der Nachbarsprachen, Osteuropa-Institut an der Freien Universität Berlin, Balkanologische Veröffentlichungen, Band 7, Otto Harrassowitz; Wiesbaden, Berlin 1982, str. I-XXXV + 1-669

У својој докторској дисертацији Габријела Шуберт прихватила се задатка да обради једну интересантну област средњоевропске језичке симбиозе. Њено истраживање је усмерено на мађаризме у језицима суседних народа у области терминологије *јавној живој*.

На првим странама књиге (*Verzeichnis der Abkürzungen*, I—XXXV) налазе се спискови скраћеница. Списак извора и литературе садржи 369 библиографских јединица.

У уводном делу (*Einleitung*, 1—5) аутор одређује циљ и методу свога рада. Преко хиљаду година дугог заједничког живота Мађара и суседних народа допринело је интензивним и значајним језичким контактима нарочито у области лексике. Утицаји језика суседних народа на мађарски већ су у значајној мери испитани. Овај рад треба да буде прилог испитивању утицаја мађарског језика на језике суседних народа: Хрвата, Срба, Словенаца, Румуна, Бугара, Русина и Словака. Поред језика ових народа узимају се у обзир и релевантне релације са чешким, немачким, пољским, руским, турским, грчким и албанским језиком. Аутор сматра да је појам *јавној живој* тешко дефинисати, али могу се издвојити поједини тематски елементи из састава овог појма, као што су *двор и дворски живој*, *класе у друшћу*, *поседнички односи* итд. У уводном делу се описује и начин рада и коришћења извора.

У првој глави (*Zum Vorgang der Entlehnung ungarischer Bezeichnungen in die Nachbarsprachen*, 9—55) расправља се о питању позајмица уопште и о фонетској, морфолошкој, акценатској и семантичкој адаптацији мађарских речи у језицима суседних народа.

О контактима између мађарског и језика суседних народа говори се у другом делу излагања (*Das Ungarische und seine Nachbarsprachen*, 61—230). Ови језички контакти разматрају се у ширем опште-историјском и културноисторијском контексту. Мађарски језик, који припада угрофинским језицима, налази се окружен индоевропским језицима. Аутор прилично детаљно анализира дијахронију утицаја језика

суседних, па и других, народа на мађарски језик. У том смислу говори се о бугарско-турским утицајима на старомађарски језик, о словенским језичким елементима, међу којима су бројни топоними, о утицајима западноевропских језика (немачког, талијанског, латинског) и о румунским позајмицама у мађарском. У овој глави је највише простора посвећено анализи и објашњењу историјских околности под којима је током векова дошло до мађарских језичких утицаја на суседне народе. Тако се посебно разматрају ове околности код Словенаца, Хрвата, Срба, Бугара, Румуна, Русина и Словака. Ове, у суштини кратке и опште, историје односа Мађара са појединим суседним народима, са релативно мало језичког материјала, намењене су читаоцима да би се лакше сналазили у разумевању материјала у главном делу књиге. На крају овог дела излагања налази се преглед досадашње литературе о мађаризмима код суседних народа.

Трећа глава (*Materialsammlung*, 231—667) садржи главни и најобимнији део дисертације, у којем се у 351 одељку са 354 одреднице излаже основни материјал. Одреднице су у ствари мађарске лексеме из терминологије *јавној животи*. Дате су абеледно (*abszolvál, ács, adminisztrál, adó, ... áldomás, ... gazda, ... határ, ... úr, ... vidék, ...* итд.) и свака има свој позициони број. Уз одредницу се даје њено основно значење на немачком, а најчешће и време или период када је то значење потврђено (нпр. „*határ* [граница] 1. (1061/1390) ‚Grenze, Landesgrenze‘, 2. (vor 1495) ‚Schranke‘, 3. (1511/1593/1681) ‚Gemarkung‘, 4. (1603)? ‚Haufen‘ ”). После следи краћа или дужа етимолошка анализа одреднице на основу новијих етимолошких испитивања мађарског језика. Затим се на почетку пододељака наводе облици мађаризама, који су настали према одредници у појединим језицима (нпр. према мађарском *határ*: у српскохрватском *хајџар, хоџар, коџар*; у карпатскоукрајинском *готар, гатар, гатара, хотар, хутар, хитар*; у словеначком *határ, kotár*; у словачком *chotár, kotár*; у чешком *kotár, chotár*; у румунском *hotár, otár*). Уз позајмљенице се означавају њихова значења на немачком, уколико она одступају од основног значења одреднице. У загради се наводе скраћенице речника, у којима су ови мађаризми потврђени, а затим се дају подаци о њиховом значењу, времену и месту употребе, као и примери. Када постоје, наводе се и изведенице ових речи (нпр. уз *хајџар, хоџар, коџар* у српскохрватском наводе се *коџарићи се, њосџавићи коџаре, коџарина, коџарница*). Обично се даје историјска и социјална мотивација времена и начина преузимања мађаризама. Често се скреће пажња на одређене фонетске, морфолошке и семантичке промене облика, које настају приликом преласка из мађарског у друге језике. Тако у српскохрватском речи *џрсај, рџсај* („краљевина, држава, земља”) потичу од старомађарског *uruzsag* (крај 12. века), од чега је постао савремени облик *ország* и касније према њему у српскохрватском *дрсај*. Аутор обилно говори о мађарским позајмицама у српскохрватском језику, али је мађаризам понекад заступљен само на хрватском језичком подручју (нпр. *artikulus — artikulus, bírsag — bíršag, dolmány — dolman* у чакавском, *felel — felelovati* итд.), ређе само на српском (нпр. *aristom — аршџџе, bakancsos — баканџош, баканџош*).

У тим случајевима означава се само хрватско, односно само српско језичко подручје. Понекад је, међутим, назначено цело српскохрватско језичко подручје, али се на основу примера може закључити, а то и стварно стање потврђује, да је мађаризам карактеристичан само за део овог подручја (нпр. *csal* — *čalovati*, *čalujem*, *harc* — *harcovati*, *harcujem* карактеристични су само за хрватско језичко подручје.)

У четвртој глави (*Gruppierung des gesammelten Wortmaterials nach Begriffskreisen*, 669—674) у оквиру терминологије *јавној живојош* аутор издваја мађарске одреднице по тематским групама (двор и дворски живот, класе у друштву, поседнички односи, јавна управа, административни језик, право, полиција и војска, трговина и занати, домаћинство и финансије, порез, царина, дажбине, мере и тежине, пошта и саобраћај, етничке групе, народи, земље, вероисповести, порекло, престонице, обележавање подручја, политичке групације).

После ове класификације мађарске одреднице се сврставају према пореклу, распрострањености и учесталости употребе (*Gruppierung des Wortmaterials nach Ursprung, Verbreitung und Gebrauchlichkeit*, 675—681). Тако речи мађарског порекла (нпр. *akó*, *adomány*, *adós*, *akasztófa*), *áldomás* ... итд.) има 107, тј. 30%, а речи које нису мађарског порекла (нпр. *abszolvál*, *ács*, *adminisztrál*, *advokátus* ... итд.) 181, тј. 51% од укупног броја мађарских одредница. Непознатог порекла речи (нпр. *apród*, *bánt*, *batka*, *Bécs* ... итд.) има 68, тј. 19%. Веома учесталих мађаризама у језицима суседних народа (од мађарских речи *bán(us)*, *bánt*, *bér* ... итд.) има 71, тј. 20%. У више језика суседних народа распрострањених мађаризама (од мађарских речи *ács*, *adó*, *akasztófa*, *akó* ... итд.) побројано је 154, тј. 43,5%. Мање учесталих мађаризама (од мађарских речи *abszolvál*, *adminisztrál*, *adomány*, *adós* ... итд.) има 129, тј. 36,5%. Мађаризама који се и данас употребљавају у језицима суседних народа (од мађарских речи *ács*, *akasztófa*, *akna*, *akó* ... итд.) има 91, тј. 25,7%. Мађаризама који су у прошлости били у општој употреби код суседних народа, али су временом заборављени, или су застарели (од мађарских речи *advokátus*, *alispán*, *árestom*, *artikulus* ... итд.) побројано је 59, тј. 16,7%. Ретко употребљаваних или данас већ регионалног карактера мађаризама (од мађарских речи *adó*, *adomány*, *adós*, *állomás* ... итд.) у језицима суседних народа има 94, тј. 26,5%. Мађаризама који данас нису више у употреби (од мађарских речи *abszolvál*, *adminisztrál*, *apellál*, *approbál* ... итд.) наведено је 110, тј. 31,1%.

На крају рада дат је регистар свих мађарских одредница (*Wortregister*, 683—696).

Праћење судбине мађарских позајмљеница из терминологије *јавној живојош* у језицима суседних народа сумира досадашња и предлаже или пружа нова сазнања о језичким контактима Мађара и суседних народа. Коришћење великог броја извора и обимне литературе одлика су овог рада и чине га у значајној мери информативним. У обради појединих позајмљеница у разним језицима начелно је заступљен и дијахрони и синхрони принцип, углавном на основу речничких материјала. Аутор је после презентирања основне грађе дао неколико значајних и инте-

ресантних класификација. На тај начин је материјал у извесном смислу семантички структуриран, а изнети су и неки квантитативни показатељи у вези са пореклом и судбином мађаризама у језицима суседних народа.

Обиман материјал и завршне класификације омогућиће да се јасније покажу време, околности и простор настанка и развоја ових мађаризама и степен њиховог уклапања у језике примаоце (у српскохрватском се нпр., нису на исти начин одомаћиле лексеме *ојровда*, *мештер* и *чезе*). Утврдиће се у којој су мери мађаризми, иако сврстани под мање-више јединствен појам *јавној живојџа*, у језику примаоцу постајали лексеме разних нивоа језичког изражавања (од књишког административног до свакодневног говорног језика). Најзад, вредиће испитати семантички и функционални (стилски) профил ових мађаризама на нивоу дијахроније и синхроније у појединим језицима (нпр. у српскохрватском, словеначком, румунском итд.) и на одређеним подручјима.

Рад Габријеле Шуберт представља добру инспирацију за слична етимолошка и контактолошка испитивања средњоевропских језика.

Београд

Димитрије Стефановић